

А. П. Гетьман, В. Ю. Шевчук, Є. Є. Демидова

ISBN 978-617-8411-89-3

Для працівників органів правопорядку, науковців, викладачів, аспірантів і студентів юридичних закладів освіти й широкого кола осіб, яких цікавлять сучасні проблеми криміналістики та судової експертизи.

УДК [343.1+343.98]:004(061)

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2024
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, 2024

ЗМІСТ

Гетьман А. П.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ.....9

Тюленєв С. А.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ..... 11

І. УЧИТЕЛЬ, УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ДРУГ, ОСОБИСТІСТЬ

Авдєєва Г. К.

МІЖ СТОРІНОК СПОГАДІВ ПРО ЛЮДИНУ З ВЕЛИКОЇ
ЛІТЕРИ – ВІОЛЕТТУ ОМЕЛЯНІВНУ КОНОВАЛОВУ 13

Борисенко І. В.

ВИДАТНА ВЧЕНА ... ВЧИТЕЛЬ... НАСТАВНИК...
(пам'яті академіка Коновалової В. О.) 17

Булдуков О. Ю.

МІЙ УЧИТЕЛЬ – ВІОЛЕТТА ОМЕЛЯНІВНА КОНОВАЛОВА 20

Ващук О. П.

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ: РОЗВИТОК
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ПІДХОДІВ У СВІТЛІ ІДЕЙ
В. О. КОНОВАЛОВОЇ 22

Журавель В. А.

ПРОФЕСОРКА В. О. КОНОВАЛОВА – ВЧЕНА-НОВАТОРКА 25

Затенацький Д. В.

СПОГАДИ ПРО ПРОФЕСОРА В. О. КОНОВАЛОВУ,
ЯК УЧИТЕЛЯ ТА ЛЮДИНУ 28

Капустіна М. В.

ПАМ'ЯТІ ВІОЛЕТТИ ОМЕЛЯНІВНИ – ЛЮДИНИ ЕПОХИ 30

Пчолкін В. Д.

ІННОВАЦІЙНІ ПОГЛЯДИ ПРОФЕСОРА В. О. КОНОВАЛОВОЇ
НА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 33

Сімакова-Єфремян Е. Б., Тяпкін А. С.

ВІОЛЕТТА КОНОВАЛОВА – УЧИТЕЛЬ З ВЕЛИКОЇ БУКВИ
ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ХАРКІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ..... 38

Тіщенко В. В.

ВІОЛЕТТА ОМЕЛЯНІВНА КОНОВАЛОВА – ВИДАТНИЙ
ВЧЕНИЙ, ТАЛАНОВИТИЙ ПЕДАГОГ, ЧУДОВА ЛЮДИНА 42

Чорноус Ю. М.

НАУКОВІ ПРАЦІ В. О. КОНОВАЛОВОЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА
ОСНОВА СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ 44

І. УЧИТЕЛЬ, УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ДРУГ, ОСОБИСТІСТЬ

Авдєєва Г. К.

*кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця НДІ вивчення проблем злочинності
НАПрН України,
Україна, м. Харків*

МІЖ СТОРІНОК СПОГАДІВ ПРО ЛЮДИНУ З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ – ВІОЛЕТТУ ОМЕЛЯНІВНУ КОНОВАЛОВУ

Життя і діяльність Віолетти Омелянівни – це почесний шлях видатної людини, талант якої виявлявся у всьому: в науковій, практичній, громадській, педагогічній, керівній і навіть мистецькій діяльності. Їй у підлітковому віці довелося пережити Другу світову війну, а після її закінчення спочатку Віолетта Омелянівна мріяла навчатися в консерваторії і стати співачкою, але доля її привела до Харківського юридичного інституту (нині – Національний ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»). Після закінчення інституту молода, красива, тендітна 22-річна дівчина була направлена працювати слідчим прокуратури м. Ворошиловська Ворошиловградської області (нині – Алчевськ Луганської області). Віолетта Омелянівна не любила згадувати подробиці цього періоду своєї трудової діяльності і мало про них розповідала. Важливо враховувати, що Віолетта Омелянівна опинилася в колишньому потужному промисловому регіоні, який активно відновлювався після війни протягом першої післявоєнної п'ятирічки. З Сибіру та Узбекистану повертали евакуйоване під час Другої світової війни обладнання металургійного та коксохімічного заводів і фахівці з усіх куточків колишнього СРСР переїхали на Донбас для відновлення роботи підприємств. Соціально-побутові умови робітників були вкрай важкими. На рубежі 1950-х років до Донбасу також були депортовані українці з території Польщі та західноукраїнських областей, більшість з яких мешкала у коморах, стайнях, землянках, покинутих будівлях без даху і вікон. Люди потерпали від нестачі продовольства та постійно відчували посилену увагу органів правопорядку [1].

На фоні відсутності належних соціально-побутових умов для працівників часто виникали міжетнічні конфлікти та сутички (іноді навіть

збройні) між шахтарями (робітниками) та переселенцями з території Західної України. Міжетнічна інтеграція в Донбасі проходила в умовах загострення криміногенної обстановки в регіоні. Причому значна кількість правопорушень, у тому числі й тяжких злочинів, вчинялася молодими людьми, які прибували для роботи на шахтах [2, с. 6].

Занепокоєння громадян і представників правоохоронних органів викликало також зосередження значної кількості виправних закладів на території Донбасу та численні факти повернення до регіону рецидивістів після відбуття покарання на території інших регіонів СРСР. Особи, які відбули покарання, часто повторно ставали на шлях скоєння злочинів [2, с. 8].

Кадри міліції в Україні наприкінці 40-х – на початку 50-х років ХХ ст. більш ніж наполовину склалися з молодих працівників зі стажем служби до 3 років (85,7% особового складу) і не мали спеціальної міліцейської підготовки. 55,3% особового складу мали освіту від 2 до 5 класів. Працівники органів міліції Донбасу вирізнялися особливо великою кількістю правопорушень (пияцтво, зловживання службовим становищем, зв'язки із злочинцями, порушення законності, невиконання наказів, розтрата, побутово-моральний розклад, незаконне застосування зброї з пораненням чи вбивством громадян, недбале ставлення до виконання службових обов'язків, втрата особистої зброї та ін.). У 1949 р. кількість засуджених міліціонерів у Ворошиловградській області перевищила 3,3% від загальної кількості особового складу [2, с. 10]. Тобто, Віолетті Омелянівні довелося працювати у досить складних умовах, які загартували її характер, допомогли розвинути стійкість до стресів та критичне мислення, дозволили визначити свої життєві і професійні пріоритети. Завдяки високим морально-етичним якостям і гнучкості мислення Віолетта Омелянівна сформувала внутрішню мотивацію, цілеспрямованість і натхнення для свого подальшого розвитку. Не зважаючи на всі труднощі роботи на посаді слідчого прокуратури в такому складному з криміногенної точки зору регіоні, Віолетта Омелянівна була вдячна долі за такий безцінний досвід і завжди тримала свій розум відкритим, не дозволяючи минулому досвіду перешкоджати навчанню всьому новому.

В 1950 р. Віолетта Омелянівна вступила до аспірантури та через 3 роки захистила дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук на досить складну і нову на той час тему «Тактика допиту свідків у радянських органах розслідування». Перебуваючи

на посадах доцента і старшого наукового співробітника, Віолетта Омелянівна працювала над досить цікавою і новаторською темою «Теоретичні проблеми слідчої тактики (пізнавальна функція логіки та психології)», яку захистила у Москві у 1966 р. Захист дисертації був складним через незрозуміння опонентами деяких положень дисертації і жваві дискусії у науковому середовищі щодо проблем криміналістичної тактики, яку дисертантка вдало поєднала з логікою і психологією. Віолетта Омелянівна рішуче відстоювала свої наукові здобутки перед найвідомішими на той час вченими-криміналістами і перемогла – вона стала першою у колишньому СРСР жінкою, яка отримала науковий ступінь доктора юридичних наук у галузі криміналістики.

Віолетта Омелянівна 15 років керувала кафедрою криміналістики НЮУ імені Ярослава Мудрого, на якій працюють багато її учнів. Вона заснувала харківську наукову школу юридичної психології, а її наукові ідеї і напрацювання отримали свій розвиток у роботах її учнів – видатних вчених-криміналістів: професора В. Ю. Шепітька (очолював кафедру криміналістики НЮУ імені Ярослава Мудрого), професора В. А. Журавля (займає високу посаду Президента НАПрН України), професора В. В. Тищенко (очолював кафедру кримінального процесу і криміналістики Юридичного інституту Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова та кафедру криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»), професора В. М. Шевчука (очолює кафедру криміналістики НЮУ імені Ярослава Мудрого) та ін.

Віолетта Омелянівна безмежно любила свою роботу у кафедрі криміналістики, завжди цікавилася справами своїх учнів і колег, підтримувала їх і надавала мудрі поради не лише щодо наукових досліджень, а й стосовно особистого життя. Віолетті Омелянівні завжди можна було довіряти свої секрети та бути впевненим, що вона їх збереже та допоможе знайти вихід із складних ситуацій і повірити у свої сили. Вона багатьом була щирим, вірним і надійним другом. За це її називали «душею кафедри».

Віолетта Омелянівна мала широкий кругозір, вміла аналізувати інформацію та завжди готова була поділитися цікавими фактами та ідеями. Завдяки своїй високій ерудиції Віолетта Омелянівна вміла чітко та зрозуміло формулювати свої думки. Її виступи на конференціях, засіданнях кафедри, захистах дисертацій викликали жвавий інтерес у присутніх та надихали їх на подальший саморозвиток.

Віолетта Омелянівна була естетично розвиненою людиною. Вона дуже любила поезію, пам'ятала багато віршів, афоризмів і висловлювань відомих людей. Вона була оптимістом і кожний ранок у неї розпочинався з читання поетичних творів. За її словами, так завжди треба себе настроювати на успішний день.

Віолетта Омелянівна мала чудове почуття гумору, розповідала смішні історії і анекдоти, піднімала настрій колегам, створювала приємну атмосферу на роботі, організовувала колективні чаювання. Саме позитивне ставлення до людей і любов до життя обумовило її довголіття.

Креативність мислення Віолетти Омелянівни проявлялась у всьому: у продукуванні наукових ідей, назві наукових праць (наприклад, монографія «Убийство : искусство расследования» [3]), мистецтві стильно одягатися та ін.

Віолетта Омелянівна пильно слідкувала за життєдіяльністю королеви Великобританії Єлизавети II і часто порівнювала себе з нею. Дійсно, ці жінки з великої літери мали багато спільного: схожа зовнішність, манера одягатися, наявність колекції унікальних капелюшок і вміння їх носити, любов до подорожей, твердість характеру, високий інтелект, оптимізм, почуття гумору, емпатія, цілеспрямованість, допитливість, аристократичні манери та ін. Єлизавета II народилась на 1 рік раніше Віолетти Омелянівни і на 1 рік раніше пішла з життя. Тобто, навіть тривалість життя (96 років) у цих неперевершених жінок були однаковими. Це ще раз підтверджує той факт, що нам пощастило працювати разом та дружити з людиною-легендою – Віолеттою Омелянівною Коноваловою, любов і повага до якої назавжди залишиться в наших серцях та буде надихати нас на подальший саморозвиток.

Література:

1. Пам'ятаймо про депортації 1944–1951 років. Український інститут національної пам'яті : сайт. 02.09.2019. URL : <https://uinp.gov.ua/informaciyini-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv>
2. Ніколаєць Ю. О. Міжнетична взаємодія в Донбасі у другій половині XX ст. . Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. Вип. 5. С. 4–26. URL : <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001119233>
3. Коновалова В. Е. Убийство : искусство расследования. Харьков : Право, 2013. 320 с.

6. Бишевец О. В. Правові засади застосування психологічного впливу у сфері судочинства. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 142–145.

Яремчук В. О.,

кандидат юридичних наук, доцент

старший наук. співробітник

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України,

лабораторія «Використання сучасних досягнень

науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»

м. Харків, Україна

МІЖНАРОДНЕ ЕКСПЕРТНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Від початку війни на території України постають проблеми, пов'язані із захистом прав цивільних громадян. Велика відповідальність у їх забезпеченні належить органам правопорядку. Важливим при цьому є застосування інноваційних здобутків криміналістики та судової експертизи для реалізації поставлених завдань перед органами кримінальної юстиції.

При розслідуванні військових правопорушень суттєву допомогу можуть надавати обізнані особи. Варто зазначити, що з початку війни здійснюється широке співробітництво українських судових експертів із закордонними колегами. Відбувається залучення європейських фахівців до проведення слідчих (розшукових) дій так і під час проведення судових експертиз. Щодо останньої, можливість запрошення іноземних судових експертів визначено у Законі України «Про судову експертизу». Так, згідно статті 23 під назвою «Залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз» зазначається, що керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав» [1].

Під час розслідування масових вбивств громадян у місті Ізюм, для ідентифікації призначали судові молекулярно-генетичні експертизи. Криміналісти та слідчі відбирали ДНК у родичів загиблих. Оскільки тіла перебували тривалий час в землі, отримати зразок ДНК було складно, тому судові експерти відбирали кістковий мозок з деяких кісток [2]. Франція направила в Україну групу експертів-криміналістів для збирання доказів злочинів, скоєних на територіях, які певний час знаходились в окупації. Відтак, з початку квітня співробітники Інституту криміналістики Національної жандармерії (IRCGN) Франції працюють в Україні здійснюють судові експертизи щодо аналізу ДНК та експертизи зброї [3]. Організація Об'єднаних Націй також направила групу експертів на місце масових поховань в Ізюмі Харківської області[4].

Увагу також слід звернути на статтю 24 цього Закону. В ній передбачається, що «Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики». [1]. Сьогодні велика кількість судових експертів України приймають участь у конференціях та тренінгах щодо розслідування воєнних кримінальних правопорушень. Отже, суттєву підтримку у розслідуванні військових кримінальних правопорушень на території України надають закордонні криміналісти, експерти, слідчі. Європейськими країнами надана велика кількість інноваційної техніки для проведення судових експертиз. Крім того, криміналісти та експерти особисто прибувають до України з метою допомогти українським колегам у розслідуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються в умовах війни в Україні. Також відбувається міжнародне наукове співробітництво українських судових експертів із закордонними спеціалістами для впровадження інноваційного закордонного досвіду в розслідування військових кримінальних правопорушень.

Література:

1. Закон України «Про судову експертизу» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Масове поховання, катівні, розстріли: що пережив Ізюм та як триває розслідування злочинів РФ URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230910-masove-pohovannya-kativni-rozstrily-shho-perezhyv-izyum-ta-yak-tryvaye-rozsliduvannya-zlochyniv-rf/>

3. Французи передадуть Україні ДНК-лабораторію для розслідування злочинів армії РФ URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-zarubezhom/news-frantsuzi-peredadut-ukraini-dnk-laboratoriyu-dlya-rozsliduvannya-zlochyniv-armii-rf-06-07-2022.html>

4. Організація Об'єднаних Націй направить групу експертів на місце масових поховань в Ізюмі URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220916-do-misczya-masovogo-pohovannya-v-izyumi-prybude-misiya-onn-cnn/>